ޝޮކަވަރާ ގުލޫ ލިޔުންތައް

2010

ޝަހީދު ޢަބްދުﷲ

2010

#1: ޞަދަވަގާއި ދުޢާ ދިރުންތަށް

ޝަފީޤު ޢަބްދުالله

ރޯދަމަހާއި ގުޅޭ ލިޔުންތައް

- ރަމަޟާންމަހަށް ތައްޔާރުވުން!
- ރަމަޟާންމަހުގެ ފަޟާއިލުތައް...
- ރޯދަހުރުމުން... މައްސަލައެއް ނޫނެވެ.
- އިޢުތިކާފުކުރުން... މިސްކިތުގެ ހުރުމަތް ކަނޑާލުންތޯ؟
- އުފާވެރިކަމުގެ ކޮޅެއްވެސް ނެތެވެ!
- އީދު ދުވަހުގެ ބަޔެއް މުހިންމު އަދަބުތަކާއި ސުންނަތްތައް.

ރަމަޟާންމަހަށް ތައްޔާރުވުން!

الحمد لله والصلاة والسلام على محمد وعلى آله و صحبه أجمعين , وبعد...

މި މާތް މަހަށް މަރުޙަބާ ކިޔައި ތައްޔާރުވުމަކީ މުސްލިމުން ބަރުގަދަވާ ދައުރަކަށެވެ. އެއްބަޔަކީ ރޯދަމަހަށް ތައްޔާރުވުމުގެ ގޮތުން ގޭގެ ފަރުނީޗަރު ބަދަލުކުރުން، ބަދިގޭ ސާމާނު ހޯދުމާއި، ޗިޕްސް ރޯދަމަހަށް ޚާއްޞަކޮށްގެން ޖެހޭވަރަށް ހަމަޖެހިލައި ހެދިކާ މަސްދޫނި ފިހުނުމުގެ ތަރުކާރީގެ ބޮކިއަށް އެހެން މަޤުބޫލު ކަންކަމެވެ. އަސްލުގައި އެދުމުގެ ގޮތުގައި ރަމަޟާންމަހަށް މަރްޙަބާކިޔާ ތިބެއިން އެދުމުގެ އަދިއެކަ ރޫޙާނީ މަރުޙަބާއެއް މަރްޙަބާކިޔުން އެމަހުގެ ބޮޑުން އެއްވެ ފުރިހަމަ ގޮތެއްގައި ހިތްހަމަ ކުރުމުގެ ބޭނުމަކީ ކަލޭގޮތުން ބޭނުންވެއެވެ.

ނަމަވެސް މި ދުބައިމުގެ ވެސް އެއްގޮތަކީ ކަމެއް އެބަ ހުއްޓެވެ. އެއީ ދުނިޔޭގައި ސަލާމަތާއި މަރުން ފެށިގެން މިބައިމީހުން މި ބަރަކާތްތެރި ރަމަޟާންމަހަށް މަރްޙަބާކިޔަމުން ގުޅުވައިލާހުގެ އިސްލާމީ ކުރުކަމެއްގެ މިޔަރުކަމާ މި ދުބައިމީހުންނަށް ވެސް ފައިދާކުރާ ދުލުގެކަމެވެ. ހުރިހާގެ މަރްޙަބާކުރާ މީހުން އެކަން ސިފަ ކުރާނެ ގޮތް އެނގިގެން ދާނެއެވެ. އަދި ހުރިހާގެ މަރްޙަބާކުރާ މީހުންނަށް އެކަން އިތުރަށް ސިފަކުރާނެ އާ ހިތްވަރެއް ލިބިގެން ދާނެއެވެ.

އެގޮތުން މިމަހަށް ފުރިހަމައަށް މަރްޙަބާ ކުރުމަށް ބަރަކާތްތެރިވެ ބޭނުންވާ މިކަ މި ދަރުސްތަކާ ގޮތަށް ޢަމަލު ކުރުން އެދިވަޑައިގެން ދިނުމެވެ؛

1 ތެދުވެރި ތައުބާއަކުން ތައުބާވުން:

ތައުބާވުމަކީ ވާޖިބެކެވެ. މިމަހަށް ވަރަށް ބާރުވެފަހުވުމުގައިވާ ކަމެއް ނުކުރެވެ. އިސްލާމްދީނުގެ ދުލި ރަނގަޅުގައި ހުރި ތައުބާވުން މިހިސާބުގައި އަޅުކަން ދުލިހުންނަން ޖެހޭނެއެވެ. ހަމަ އެހެންވެ، ކުރިމަތިވާވަރުން އަންނަނީ ބަރަކާތްތެރި މަހެއް ކަމުން ބަދަލުވާ ހިނދު އިތުރަށް ހިތް ނިކަން ސަފުކާރު ތައުބާވުމި މިމާތް މަހަށް އަރާގެނެވޭ އެހެން ފުރިހަމަ ޝަހުރާއްމިނުގައި ކަމުގައި ވާގިންނާނީ ކަމުގެ އެއްވެސް ޝައްކެއްނެތެވެ.

(وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعاً أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)/ النور 31 މާނައީ: އޭ މުއުމިނުން ތިޔަބައިމީހުން ހުރިހާ ތިޔަބައިމީހުން ތެދުމަތީ އެމީހުން الله އަށް ތައުބާވާށެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ކާމިޔާބުވުމަށްޓަކައެވެ.

2 ދުޢާކުރުން:

އުއްމަތުގެ ސަލަފުއްޞާލިޙުންގެ ފަރާތުން ވާރިދުވެގެންވެއެވެ. އެބައިމީހުން ރަމަޟާން ޖެހުން ހަ މަހަކުރިމަ އެމަސް ލިބުމަށް، އަދި އެމަސް ބައްދަލުވުމަށް اللهގެ ހަޟްރަތުގައި އެދި ދުޢާ ދަންނަވައެވެ. އަދި ރޯދަމަސް ނިމުމުން ހަ މަސްވަންދެން އެރޯދަމަހުގައި ކުރެވުނު އަޅުކަންތައް ޤަބޫލުކުރައްވާތޯވެސް ދުޢާކުރެއެވެ.

އެހެންކަމުން، މިރޯދަމަހުގައި އަޅުކަންތަކުގައި މަޝްޣޫލުވެ އުޅުމުގެ ތައުފީޤާއި، މި ރޯދަމަހުގެ ފުރުޞަތު ލިބުމާއި ތަޤުވާއި ދަރުމަ މިންވަރުކުރެއްވުން ޚާއްޞަ ގޮތުން ދުޢާކުރުން ވަރަށް މުހިއްމު ކަމެކެވެ.

3 މި މަހުގައި މާތް ހަޟްރަތައި ޢަމަލުތައް އަހަރީ އުފުލުން:

މާތް الله سبحانه وتعالى ގެ ނިޢުމަތްތަކުގެ ތެރެއިން މުސްލިމުންނަށް އާއި ބައްދަލުވާ ވަރަށް ބޮޑު ފުރުޞަތު އަދި ބޮޑު ނިޢުމަތެއް ކަމުގައި މި މާތް މަސް ވެއެވެ. އެއީ ޢަމަލުތައް އުފުލިގެން ދެވޭ މަހެވެ. އެހެނީ މިއީ ހުރިހާ ޢަމަލުތަކެއް ފޮނުވޭ މަހެވެ. ސަލާމަތީގެ ތަރުޙީބު ހުށަހަޅާ މަހެވެ. ނަބިއްޔާގެ ތަރުޖަމާ ބަޔާންކުރާ މަހެވެ. الله سبحانه وتعالىގެ ރަޙްމަތް ފައިސާވާ މަހެވެ. އަފުވުދެއްވާ މަހެވެ.

އެހެންކަމުން، މި ބަރަކާތްތެރި މަސް އަންނަނީ އެކަމަށް އެދޭ ފުރުޞަތެއް، މުސްލިމު އަހުލުވެރިން އުޅުއްވަނީ މި މަހީފި މަދަށް ޚާއްޞަ ރޫޙާނީ ފޮނުވާ ޢަމަލުތަކުގެ ކުރިމަތިން ފަސޭހަ ބޮލަކުން ކަމެވެ.

4- ރޯދަ ޤަޟާކުރުން:

މިއީ އަންހެނުންނަށް ޚާއްޞަ ތަބާކަން ވާޖިބުވެއެވެ. ކުރީ ރޯދަމަހުގެ ޤަޟާކުރަންޖެހޭ ރޯދަތައް ޝަޢުބާން މަހާ ހަމައަށް ފަސްކުރުން ނުހުއްދައެވެ. ނަމަވެސް، މިއީ މާ ބޮޑު މައްސަލައެއް ނޫނެވެ. އެހެނީ ދިނީ ފިޤުހީ ޝަރީޢަތުގެ އަޙްކާމުތަކަށް ބަލާއިރު ކޮޅެއް ބަލައިލުމުން ހަމަހަމަ ތަނަށް ގެނައުން ރަނގަޅު ކަމެއް ގޮތުގައި ބެލެވެއެވެ. މި ދެންނެވި ސަބަބު ހުރި، ބަޔަކު ފަހަށް ޝަޢުބާން މަހާ ހަމައަށް އެންމެ ފަހުގެ ބައެއް ރޯދަތައް ޤަޟާކުރަން ނުކުރެވިދާނެއެވެ. ވީމާ، ޝަޢުބާން މަހުގައި އެ ރޯދަތައް ހިފުމަށް އަވަސް ވެގެންނުވާނެއެވެ. އެހެނީ، ރޯދަތައް ޤަޟާ ކުރަން ދެން މާ ދިގު ދުވަހެއް ނުލިބޭނެއެވެ.

عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ : سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تَقُولُ : (كَانَ يَكُونُ عَلَيَّ الصَّوْمُ مِنْ رَمَضَانَ فَمَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَقْضِيَهُ إلا فِي شَعْبَانَ) މާނައީ: الله ރަޙްމަތްލައްވާ އަބޫ ސަލަމާ ވިދާޅުވިއެވެ. ޢާއިޝާ رضي الله عنها ވިދާޅުވަނިކޮށް

ތިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެހީމެވެ. (ބައެއްފަހަރު ތިމަންކަމަނާގެ މައްޗަށް ޤަޟާކުރަންޖެހޭ ރޯދަތައް ހުރެއެވެ. ނަމަވެސް ތިމަން ކަމަނާއަށް އެރޯދަތައް ޤަޟާ ކުރެވުނީ ޝަޢުބާން މަހުގައި ނޫނީ ނުވިބާއެވެ.)

5- ރޯދަމަހުގެ ޙުކުމްތަކާ ބެހޭގޮތުން ބަލައި އުގެނުން ފިލުވުން:

މި ބާބުގައި، ރޯދައާ ބެހޭގޮތުން އިލްމުވެރިން ލިޔުއްވައިފައި ހުންނަ މަޢުލޫމާތު ކިޔުމާއި ރޯދަ މަހާ ގުޅޭ ގޮތުން ބާއްވާ ޖަލްސާ ދަރުސްތަކުގައި ބައިވެރިވުން ހިމެނެއެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން ތިމާގެ ރޯދައާ ބެހޭ ފިޤުހު އިލްމުވެ ރޯދަ ފުރިހަމަ ގޮތުގައި ހިފުމުގެ ތަޢުލީމު ލިބިގެން ދާނެއެވެ. އަދި ތިމަންނަށް އެނގޭ މިންވަރަކުން ރޯދައާ ބެހޭގޮތުން އަނބިދަރިންނަށް އުގަންނައިދިނުން ވެސް މިގޮތުގައި ހިމެނެއެވެ. އެހެން އެއްޗެހި އެހެން މީހުންނަށް ބުނެ ދިނުމަކީ ވެސް އެ މަޢުލޫމާތުތައް ސިކުނޑީގައި ހަރުލާނެ ކަމެކެވެ.

6- ޝަޢުބާން މަހުގެ ސުންނަތް ރޯދަހިފުން:

عَنْ أُسَامَة بْن زَيْدٍ قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ لَمْ أَرَكَ تَصُومُ شَهْرًا مِنْ الشُّهُورِ مَا تَصُومُ مِنْ شَعْبَانَ ، قَالَ : (ذَلِكَ شَهْرٌ يَغْفُلُ النَّاسُ عَنْهُ بَيْنَ رَجَبٍ وَرَمَضَانَ ، وَهُوَ شَهْرٌ تُرْفَعُ فِيهِ الأَعْمَالُ إِلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ فَأُحِبُّ أَنْ يُرْفَعَ عَمَلِي وَأَنَا صَائِمٌ) .

މާނައީ: الله ޢަންހުންގެއްވި أسامة بن زيد ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ. ޝަޢުބާން މަހު ހިފެއްވާ ފަދައިން އެހެން މަހެއްގައި ތިފަދަ ގޮތަކަށް ރޯދަ ހިފެއްވާ ތަނެއް ނުފެނެއެވެ. ރަސޫލާ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ:(އެމަހަކީ މީސްތަކުން އެމަހަކާމެދު ޣާފިލުވެތިބޭ މަހެކެވެ. އެއީ ރަޖަބުމަހާއި ރަމަޟާންމަހާއި ދެމެދުގައެވެ. އަދި އެމަހަކީ ޢާލަމްތަކުގެ ވެރި ރައްބަށް ޢަމަލުތައް އުފުއްލެވޭ މަހެވެ. އެހެންކަމުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ޢަމަލު އުފުއްލެވޭއިރު ރޯދައިގައި ހުންނެވުމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ލޯބިކުރައްވަމެވެ).

ޝަޢުބާން މަހުގައި އެކަލޭގެފާނު އާދަޔާޚިލާފަށް ރޯދަ ހިއްފެވުމުގެ ޙިކުމަތް ވަރަށް ސާފުކޮށް ބަޔާންވެގެން ހިނގައްޖެއެވެ. އެއީ އެމަހުގައި އަޅުތަކުންގެ ޢަމަލު الله ގެ ޙަޟްރަތަށް އުފުއްލެވޭ މަހެއް ކަމަށްވާތީއެވެ. ނަމަވެސް މިއަށް އިލްމުވެރިން ހިތުކުރައްވާ އެހެން ޙިކުމަތްތަކެއްވެސް ފާހަގަކުރައްވައެވެ. އޭގެ ފަރުޟު ނަމާދުތަކުގެ ކުރިން އަދި ސުންނަތްނަމާދުކުރާފަދައިން ކުރިކޮށް ކުރެއްވާ ގޮތުގައި ވެއެވެ. ފަރުޟު ނަމާދުގެ ކުރީން ސުންނަތްނަމާދުކުރުމަކީ ނަމާދަށް ތައްޔާރުކަން އިތުރުވެ، ފަރުޟު ނަމާދަށް އިތުރު ސަވާބުލިބުމާއި ފުރިހަމަކަމުގެ ތައްޔާރުވުމެވެ. ހަމަ އެގޮތަށް ޝަޢުބާން މަހު ރޯދަހިފުމަކީ ރަމަޟާން މަހަށް ފެށޭ ތައްޔާރީގެ ގޮތުގައި ބައެއް އިލްމުވެރިން ސިފަކުރައްވައެވެ.

އިސްވެ ބަޔާންވެގެންދިޔައީ ރަމަޟާން މަހަށް ތައްޔާރުވުމުގެ ގޮތުން ކުރެވިދާނެ މުހިންމު ބައެއް ކަންތައްތަކެވެ. މީގެ އިތުރުންވެސް ކުރެވިދާނެ ބައިވަރު ތާޢަތް ކަންތައްތައް ހުރުމާއެކު ކަމީ ސަބަބެއްކަމުގައި ނުވާ ކަމެއްނޫނެވެ.

މާތް الله އަރިހުންނަން މިރަމަޟާން މަހުގެ ބަރަކާތް ފުރިހަމަ ގޮތުގައި ހޯދުމުގެ ތައުފީޤު ދެއްވާށިއެވެ!... އާމީން..

ރަމަޟާންމަހުގެ ހާއްޞިއްޔަތު!....

ހަމަކަށަވަރުން، ރަމަޟާން މަހަކީ އުމަރަކަށް ހުރިހާ މުސްލިމުންވެސް އިންތިޒާރުކުރަމުން އަންނަ މަހެކެވެ. ސަބަބަކީ ނިޢުމަތް ދޫނުވެ. اللهގެ ރަޙްމަތުގައި އެންމެ މާތް މަހެއްކަމުގައިވާތީވެސް ވެއެވެ. އެހެންކަމުން މާތް الله ވަޙީ މިމަހުގައި ޚާއްޞަ ބަރަކާތް ލައްވާފައެވެ. އަދި އެހެން އުއްމަތްތަކަށް މިމަހުގެ ފަޟީލަތް ލިބިވަޑައިނުގަތް މިމަހުގެ ފަޟީލަތްތަކާއި ބަރަކާތް؛ އޭގެތެރެއިން މި ބަރަކާތްތަކުގެ ރަމަޟާންމަހުގެ އެހެން މަހެއްގެ މައްޗަށް މަތިވެރިވާ ކަންތައްތަކުން ބަޔާންކުރަމެވެ؛

1- ހަމަކަށަވަރުން މިމަހުގައި ރޯދަހިފުމަކީ އިސްލާމްދީނުގެ 4 ވަނަ ރުކުނުކަމުގައި މާތް الله ވަޙީ ކުރައްވާފައެވެ. އޭގޮތުން މާތްالله ވަޙީކުރައްވަނީ:: (شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدىً لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ) البقرة / 185 މާނައީ: (ރަމަޟާން މަހަކީ އިންސާނުންނަށް ތެދުމަގު ދައްކަވައިދެއްވުމަށް ޤުރްއާން ބާވައިލެއްވި މަހެވެ. އަދި މިސްރާބުކުރެއްވުމަށް ހިދާޔަތު ދެއްކެވުމަށް ... ތަކުން ބަޔާންކުރެއްވި ގޮތެވެ. އަދި އެމަހާ ބައްދަލުވެއްޖެ މީހާ ރޯދަ ހިފާހުރި ކަމެވެ.)

2- ރަމަޟާން މަހަކީ އުމަރެއްގައި ހިއިތީ ޤުރްއާން ބާވައިލެއްވުނު މަހެވެ. އެހެން ހެ ޤުރްއާން اللوح المحفوظ ނު ދުނިޔޭގެ އުޑުގެ ބައިތުލްޢިއްޒަތަށް ހިއިތިވަނީ މާތްالله އިއްޔިޔާރުކުރެއްވި މިމަހުގެ ރޫޙާނީ ލައިލަތުލް ޤަދުރުގައިވެއެވެ. އޭގޮތުން މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ:: (شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدىً لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ) މާނައީ: (ރަމަޟާން މަހަކީ އުމަރެއްގައި ޤުރްއާން ބާވައިލެއްވުނު މަހެވެ. އަދި މިސްރާބުކުރެއްވުމަށް ހިދާޔަތުގެ ބަޔާންތަކާއި ހެކިތައް ހިމެނޭ ދެއްކެވުމަށްޓަކައެވެ). އަދި ހަމައެހެންމެ އެޤުރްއާން ބާވައިލެއްވި އުމަރުގެއިތާ ލައިލަތުލް ޤަދުރިއްޔާ ނަމަ ކަމުގައިވެސް މާތް الله ވަޙީ ކުރައްވައިފައިވެއެވެ. : (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ) މާނައީ: (ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންالله އެޤުރްއާން ބާވައިލެއްވީ ލައިލަތުލް ޤަދުރިއްޔާގައެވެ).

3- ހަމަކަށަވަރުން، ރަމަޟާންމަހަކީ އުމުރުގައި ރޫޙާނީ ތަރުބިއްޔަތު އެންމެ މާތް ޒަމާނުގައި ބަރަކާތްތެރިވާ މަހެވެ. އެއީ ލައިލަތުލް ޤަދްރުވިރޭ ހުރީމެ. އެއްރޭގެ މައްސަލަ ހާއްސަގޮތުން ހަމައެކަނި އެކަމުގެ ހާއްސަވެފައިވެއެވެ. މިކަން މާތްالله ތަޢާލާ ސޫރަތުލް ޤަދްރުގައި ވާފަދައިން ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ : (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ . وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ . لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ . تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ . سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ) މާނައީ: (ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންالله އެ ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވީ ޤަދްރުވިރޭގައި ޤަދްރުވިރޭގެ ޙަޤީޤަތަކީ ކޮބައިކަން ކަލޭގެފާނަށް އަންގައިދިނީ ކޮންއެއްޗެއްތޯއެވެ؟ ޤަދްރުވިރޭ، އެއްހާސް މަހުގެ ހެޔޮކަމަށްވުރެ ހެޔޮވެގެންވެއެވެ. މަލާއިކަތުންނާއި، ޖިބްރީލުގެފާނު އެބޭކަލުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އިޒުނަށްގޮސް، ހުރިހާ ކަމެއްޓަކައި ބާވައިލެވިގެންވެއެވެ. އެއީ ފަތިސްވާ ހިނދާއި ހަމައަށް ސަލާމަތްތެރިކަމުގައިވާ ރެއެކެވެ).

އެހެންކަމުން، ލައިލަތުލް ޤަދްރުވިރޭގެ ސަބަބުން މާތްالله ވަނީ ރަމަޟާންމަސް އިތުރަށް މާތް ކުރައްވާފައެވެ. އަދި ހިނދު ޤުރުއާނުގައި އެކަމުގެ މަތިވެރިކަމާ ބެހޭގޮތުން ވަކި ހާއްސަ ސޫރަތެއްވެސް ވެއެވެ. އެއީ ކިޔަވައިގައި މާނައިގެ އެކި ބައިބައިން ބަޔާންކޮށްދެއްވާ ސޫރަތުލް ޤަދްރެވެ. އަދި ހަމައެއާއެކު، ކަލަލޭގެފާނު ބިޒާރާ (ނަސާއީ ރިވާކުރައްވާ) ވަރަކަ ޙަދީޘްގައި ޤަދްރުވިރޭގެ މާތްކަމާ ބެހޭގޮތުން ހިތްވަރުދެއްވައިފައިވެއެވެ. (لِلَّهِ فِيهِ لَيْلَةٌ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ,مَنْ حُرِمَ خَيْرَهَا فَقَدْ حُرِمَ) މާނައީ: މާތްاللهގެ ހަޟްރަތުގައި އުމުރުގައި އެއްހާސް މަހަށްވުރެ ހެޔޮ ރެއެއް ވެއެވެ. އެރޭގެ ހެޔޮކަމުން މަޙްރޫމުވެއްޖެ މީހާ، ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ހުރިހާ ހެޔޮކަމަކުން މަޙްރޫމުވެއްޖެއެވެ).

އަދިވެސް އެކަމާ ގުޅިގެންވާ ޙަދީޘެއްގައި ނަބިއްޔާ ރަސޫލާ- صلى الله عليه وسلم - ޙަދީޘްކުރައްވާފައިވަނީ މިފަދައިންނެވެ. " مَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ " ، މާނައީ: " އީމާންކަމާއި ޘަވާބުގެ ނިޔަތުގައި ޤަދްރުވިރޭގެ ޤިޔާމުލައިލް ކުރާމީހާގެ ކުރީގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ".

4- އަދި މިމަހުގައި ރޯދަހިފުމަކީ ތަޤުވާވެރިކަން އާލާވުމަށް ސަބަބުވާ ކަމަކާއި ކުރީގެ ފާފަތައް ފުއްސެވުމަށް ސަބަބުވާ ކަމެކެވެ. މާތްالله ފުއްސަވާދެއްވާނެއެވެ. އެކަމުން މާތް ނަބިއްޔާ صلى الله عليه و سلم - ޙަދީޘްކުރައްވާފައިވެއެވެ. "من صام رمضان إيمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه "، މާނައީ: " އީމާންކަމާއެކު ޘަވާބުގެ ނިޔަތުގައި ރަމަޟާން މަހުގެ ރޯދަ ހިފާމީހާގެ ކުރީގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ". އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. " مَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ " ، މާނައީ: " އީމާންކަމާއި ޘަވާބުގެ ނިޔަތުގައި ޤަދްރުވިރޭގެ ޤިޔާމުލައިލް ކުރާމީހާގެ ކުރީގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ".

5- މި މަހުގައި މާތް الله ގެ ރަޙްމަތުގެ ގޮވިކަމުގައިވާ ސުވަރުގޭގެ ދޮރުތަކުތައް ހުޅުވާލެވެއެވެ. އަދި ނަރަކައިގެ ދޮރުތައް ބަންދުކުރެއެވެ. ނުބައި ނުލަފާ ޝައިޠާނުން ކަސްތޮޅު އަޅުވާލެއެވެ. މާތް ނަބިއްޔާ صلى الله عليه و سلم - މިކަމަށް އިޝާރާތްކުރައްވައި ޙަދީޘްކުރެއްވީ މިގޮތަށެވެ. " إذا جاء رمضان فتحت أبواب الجنة , وغلقت أبواب النار , وصُفِّدت الشياطين "، މާނައީ: " ރަމަޟާންމަސް އައިސް ފާއްތުން، ފަހު ސުވަރުގޭގެ ދޮރުތައް ހުޅުވާލެވެއެވެ. އަދި ނަރަކައިގެ ދޮރުތައް ބަންދުކުރެވެއެވެ. އަދި ޝައިޠާނުންނަށް ކަސްތޮޅު އަޅުވާލެވެއެވެ".

6- މިމަހުގެ ކޮންމެ ރޭއަކު ނަރަކައިން އެތައް ބައެއް މާތް الله މިނިވަންކުރައްވާ ސަލާމަތްކުރައްވައެވެ. ޙަދީޘް ރަސޫލާ صلى الله عليه وسام - އަރުވައި ހުސްޖާގައެއްވަނީ މާތްالله ގެ މި ރަޙްމަތުގެ ފުރުޞަތު ބާރުންކޮންމެ ބަޔާންކުރައްވައިވެއެވެ. " لله عند كل فطر عتقاء " މާނައީ: " الله تعالى ކޮންމެ ރޭއަކު (ރަމަޟާންމަހުގެ ރޭގަ މިސްކީނުން ވިއްކާ ކޮންމެ ރޭއަކު) ނަރަކައިން މިނިން ދުއްވާކުރައްވައެވެ".

7- ރޯދަމަހުގެ ރޯދަޔާ، އަޅާއަށް ދެރޯދަމަސް ދެމެދުގައި ކުރާ ފާފަތައް ފުހެލާ ކަފާރާއެއްކަމުގައިވެއެވެ. ނަމަވެސް، އެއީ ބޮޑެތި ފާފަތަކުން ދުރުހެލިވެގެން ހުރިނަމައެވެ. ބޮޑެތި ފާފަތަކުން ދެހުރި ތައުބާވާންޖެހެއެވެ. ރޯދަމަހުގެ ރޯދަޔާ ކަފާރާއެއްކަމަށް އިޝާރާތްކުރައްވައިވަނީ މާތް ނަބިއްޔާ صلى الله عليه و سلم - ބަޔާންކުރައްވައިވެއެވެ. "ورمضان إلى رمضان , مكفرات ما بينهن إذا اجتنبت الكبائر " މާނައީ: ބޮޑެތި ފާފަތަކުން ދުރުވެގެން ހުރެއްޖެނަމަ، ދެ ރޯދަމަހުގެ ދެމެދުގައި ކުރާ ފާފަތަކުގެ ކަފާރާއެއް ރޯދަ ވާނެއެވެ".

8- ރަމަޟާންމަހުގެ ރޭއެއްގައި، އިމާމުއާ ފަހުމަގައި، އެ އިމާމު މީހާ ނިމެންދެން ތަރާވީޙްކޮށްފި މީހަކު ރޭގެ ގިނަގުނައެއް ޤިޔާމުކޮށްފި މީހެއްގެ ގޮތުގައި ލިޔުއްވާނެއެވެ. މާތް ނަބިއްޔާ صلى الله عليه و سلم މިކަމަށް ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. " إنه من قام مع الإمام حتى ينصرف كتب له قيام ليلة " މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން، މީހަކު އިމާމުއާ ގުޅިގެން ފަހުމަގައި އިމާމު ނިންމާ ނުކުތުމަށް ދެނޭގެ އަޅުކަން ކުރިކަމަށް މީހަކަށް ލިޔުއްވާނެއެވެ".

9- އަދި ރޯދަމަހުގައި ކުރާ އުމްރާއެއް ޙައްޖަކާ އެއްވަރު ވެގެންވެއެވެ. ހެޔޮދުވަހުގެ ޙައްޖުގެ ތަވާބެއް ދޭވަނީ ރަސޫލާއާއެކު ޙައްޖުކުރި މީހެއްގެ ސަވާބެވެ. އެކަން މާތް ނަބިއްޔާ صلى الله عليه އަންސާރީއްޔާ ބީބިއަކަށް އިރުޝާދުދެއްވައިވަނީ ބަޔާންކުރައްވައިވެއެވެ. " فإذا جاء رمضان فاعتمري , فإن عمرة فيه تعدل حجة " ، وفي رواية لمسلم :" حجة معي " މާނައީ: ރަމަޟާން

މަސް އަތުވެއްޖެ ކަމުގައިވާ ނަމަ، ކަމަނާ އުމްރާވާނެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން، އެމަހުގައި ކުރާ އުމްރާއެއް ޙައްޖަކާ އެއްވަރުވެއެވެ". ދެން މުސްލިމް ރިވާޔަތްކުރެއްވުމެއްގައި ވަނީ: " އެއީ ތިމަންކަލޯގެ ޙާއްޖާ އެކު ޙައްޖެއްވުން ފަދައެވެ".

10- މިމަހުގެ ފަހު ދިހައެއްގަ އިޢުތިކާފް އިށީނުމީ މާތް ނަބިއްޔާ صلى الله ގެ މަތިވެރި ސުންނަތެއްކަމެވެ. މުއުމިނުންގެ މަންމަ އަދި ކަލާ ނަބިއްޔާ صلى الله عليه و سلم- ގެ އަނބިކަނބަލުން عائشة رضي الله عنها ވިދާޅުވި ވަރަށް ޞަޙީޙު ޙަދީޘް ބަޔާންކުރައްވައެވެ. " أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم كَانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ تَعَالَى , ثُمَّ اعْتَكَفَ أَزْوَاجُهُ مِنْ بَعْدِهِ " މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން، ނަބިއްޔާ- صلى الله عليه و سلم - ރަމަޟާންމަހުގެ ފަހު ދިހައެއްގައި އިޢުތިކާފް ކުރައްވައެވެ. އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވެވަޑައިގަންނަވަންދެން ކަންކުރައްވާފައި މިގޮތަށް ކުރައްވާފައެވެ. ދެން އަކަލޭގެފާނުގެ ފަހުން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުންވެސް މިގޮތަށް އިޢުތިކާފު ކުރައްވައެވެ".

މި މާތް ރަމަޟާން މަހަކީ އަދި އިތުރު ހާދިސާތަކެއް ހިނގާފައިވެއެވެ. ނަމަވެސް، މި ވަރުން ފުރުޞަތުތަކެވެ. ވަސީލަތްތަކެވެ، ދީބާ މި ޙަދަރަސް ސިޔާސަތްތަކުގެ ވަރުގެ ގެންގުޅުން ހިފާނެއެވެ. ވެރިބާ ފުރުޞަތެވެ.

ރޯދަ ކުރުކުރުން... މައްސަލައެއްނޫނެވެ!...

އާދެ، ހައިރާންވާ ނުލައްވާށެވެ. ސުވާލީ އެ އޮޅި ރަނގަޅެވެ. އަޅުގަނޑު ލިޔުނުގޮތުންނެވެ. ވިދާޅުވަމުން ކުރިއަށް ވަޑައިގަންނަވާށެވެ. އޭރު އެކަން އިތުރަށް ތަފްޞީލުވެގެން ހިނގައިދާނެއެވެ.

އާދެ، ރޯދަ ކުރުކުރުމުގެ ބޭނުމަކީ ރޯދަހިފައިގެން ހުރި ކާނާމެދުވެރިކަން މަޝްއޫލުވާ ހުރި އެނދުވަހުގެ ވަގުތު ދުއްވާލުމަށެވެ. އެގޮތުން، އެކި މީހުން އެކިއެކި ކަންތައްތަކުން އުފާވެއެވެ. މިގޮތުން ޓީވީއާއި ބައްޕަ ރޯޒާ ޗެނަލްތައް ފަސް މިކަމުގައި ވަރަށް ކުރިއަރައިގެން ގޮސްފައެވެ. އެފިކުރުން މިފިކުރަށެވެ. ރަށް ތޯރިން ނޫ ތޯރި އަށެވެ. ތަފާތު މިއުޒިކުގައެވެ. ޖާގަނަށް އަދި ބަދަލާއެކު ޕޮސްޓަކު ކަހަލަ ސޯޝަލް ނެޓްވޯކިންގ ފޭސްބުކްޓްވިޓަރެވެ ލިސްޓް ރެކުރިޓް ކުރެއްވުންނެވެ. ތިރީކަލެވެ. ވަރުގެ ދޯދި ބުނަނީ ނުނިމޭފަދަ "ފޭސްބުކް"ވެ. ރޯދަ ވަރަށްވެސް ކުރެވެ.

ފޭސްބުކި އަބަދާއި އުޅުތެރެއެވެ. މިރޯދަމަހުގެ މަތިވެރިކަމުގެ ވާހަކަ އަޅުގަނޑުވެސް ކޮންމެވެސް އެހެން ލިޔުމެއްގައި ވަރަށް ތަފްޞީލުކޮށް ލިޔެ ބަޔާންކޮށްދީފައެވެ. އެހެންކަމުން، ކުރުކޮށްކަމަށް އިސްލާމްދީނާއި ރޯމަށެވެ. މިއަހަރުގެ ސަލާމަތް ބޮޑީޒުން މި މަސް އަހަރުގެ 6 މަސްދުވަހުން މި މަސް ލިބުމާ މާތްالله ހަސްރަތްގައި ދެއާ ދަރަނިވާ އުޅެމެވެ. އޭގެ ކުރިން އެމީހުންގެ މަދު ނުހިއްޕާލުމަށެވެ. ސުވާލަކީ އަޅުގަނޑުމެންނަށް އިޙްސާސްކުރުނުވެސް ކިއްވެގެންތޯއެވެ. މިމަސް އަޅުގަނޑުމެންނާ ބައްދަލުކުރުމުން އުފާވެސް ކިއްވެގެންތޯއެވެ. ޖަވާބު ވަރަށް ސާފެވެ. އިމާންތެރިކަން ބަލިކަށިވެއެވެ. ފާފަތަކުން ތޮބާވެ ހެޔޮގައިވެސް ފުރުޞަތެއްލިބިފައެވެ. ހުރިހާކަމެއް ކުރުމަށް ހިތް ނުދެއެވެ. ބުރަވެއެވެ.

އާދެ، ރޯދަކުރުކުރުން އެއީ މައްސަލައެއްނޫންކަމަށް އަޅުގަނޑު ދެކެނީ ދެންނެވިފަދައެވެ. އެހެންކަމުން އެކަން ސާބިތު ކޮށްދޭނެ ދެހެއްޔެވެ. ކުރިން ދެންނެވި ފަދައިން، ރޯދަކުރުކުރުމަށް ކަމުގައި ވަގުތު މަޝްއޫލުކުރުމަށް ވަގުތު ބަހާލުމެވެ. ނަމަވެސް، ތަފާތު މިއުޒިކާއި ބައްޕާ އެއްޗެހިކަން އެފިކުރުން މިފިކުރަށް ދިއުމަށް ހަރަދުކުރާ ވަގުތުތަކުގެ ބަދަލުގައި ދީނީކަންކަމަށް ނުވެއެވެ. މިމަހުގެ ހެޔޮކަންތައް ބަލާލައްވާށެވެ. މި މަހުގެ މިތުރުބާނީ އަޅުކަންކުރުމުގެ ބޮޑު ނިއުމަތްބަހާލުމުން، އެކަމަށް ރިޢާޔަތްކުރުމަށް ހަދާށެވެ.

އެހެންނަމަވެސް، ރޯދަ ހުރެ ހުރެވިދާނެއެވެ. އެކަން ތިބާއަށް ރަގަޅުގޮތުގައި ހުރަން އެނގޭނީކަމުގައި ވަކިނަމައެވެ. އެގޮތުން ހުރެވިދާނެ ބައެއް ކަންތައްތައް އަޑުއަހުވާލާނަމެވެ.

1 **ޤުރުއާން ކިޔެވުން:** މި މަހަކީ ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވުނު މަހެއްސަރެވެ. އެހެންކަމުން ތިބާ މި މަހުގެ ކޮންމެ ދުވަހަކު ރޯދަހުރުކުރަން ކިޔަވާން މިންވަރެއް ކަނޑައަޅާށެވެ. ދުވާލަކަށް މަދުވެގެން ޖުޒުއެއް ކިޔަވާން އަޒުމު ކަނޑައަޅާށެވެ. އޭރުން ރޯދަމަސް ނިމޭއިރަށް ހަތިމްކުރެވޭނެއެވެ. ނަމަވެސް ވަރަށް މުސްތަޙައްބު ކަމެކެވެ. މަދުވެގެން ހަތިމްކުރުމަކީ، ރޯދަމަހުގެ ބަރަކާތަކުން އެއްގެން ހުރެވޭ އުޅުން މީހާ ބޭނުން އަޑުގަދަ ވަރަށް އުނދަގޫވެއެވެ.

2- ރޯދަހުރުކުރަން ހުރެވިދާނެ ގޮތަކީ ކަމަށް، **ދީނީ ފޮތްތައް** ކިޔެވުމެވެ. އަދި ދީނީ ދަރުސްތައް އަޑުއެހުމެވެ. މާޒީގެ ދަރުސްތަކާއި މުޙާޟަރާ ދަރުސްތައް ވަރަށް ގިނަ ތަންތަނުން ލިބެންހުންނާނެއެވެ. މިކަންކުރަންވީ ތިމާގެ ޖާހިލުކަން ފިލުވާލުމަށެވެ. އެހެންކަމުން، ރޯދަމަހާއި ގުޅޭ ފިޤުހީ ދަރުސްތައް ހޯދާށެވެ. އަދި އެކަމަށް ޚާއްޞަ ދަރުސްތައް އިސްކަންދޭށެވެ. ދުސްތުރުތަކުންނެވެ. އޭރުން ތިބާގެ ރޯދައިގެ ފިޤުހު އިލްމުވާނެއެވެ. އަދި އަޅުކަންކަން އެނގޭ އެއްޗެހި ބޮޑުވާނެއެވެ. އޭރުން ސިންގުލިގައި ހަރުދަނާވާނެއެވެ.

3 **މައިންބަފައިންނަށް ހެޔޮލަފާވުން؛** ބާއްޖަކަން މައިންބަފައިންނާއި ވަކިން އުޅޭނަމަ އެމީހުންނަށް ޒިޔާރަތް ކުރަންވާނެއެވެ. އެމީހުންނަށް އެދުވަހަށް ބޭނުންވާ ބާޒާރުކުރުމަށް ދާށެވެ. ރީތިބަހުން އެމީހުންނާ ވާހަކަދައްކާށެވެ. އެމީހުންނާ އެކު ކޮންމެ ދުވަހަކު ވަގުތުކޮޅެއް ހޭދަކުރުން ވަރަށް މުހިއްމެވެ. މާތްالله ގެ ރުއްސެވުން އިންސާފުކަމަށް ލިބޭނެއެވެ. ރޯދާގެ ތަފާތުކަމާއި ދަރަޖަ އިތުރުވާނެއެވެ. އެހެނީ މާތްالله އަށް އަޅުކަންކުރުމަށްފަހު މައިންބަފައިންނަށް ހެޔޮލަފާވުމަށް ޤުރުއާނުގައި ވަނީ ވަރަށް ބޮޑަށް އަމުރުކުރައްވާފައެވެ. މިއީ ކުޑަކަމެއް ނޫނެވެ. މިއީ ވަރަށް ބޮޑުކަމެކެވެ. އެއްވެސް އެއްޗެއްގެ ފައިދާ އިންސާނަށް ނުކުރާނެ ދުވަހުން މިކަމުގެ ހެޔޮކަން އަދި ބޮޑުކަން ފެންނާނެއެވެ. އެދުވަހުން، އާދަ ޤާއިމުދުވަހުން ހިތާމަކުރާނެއެވެ. މުޅި އުމުރު މި މައިންބަފައިންނަށް ހެޔޮލަފާވުމުގައި ހޭދަކުރުމަށް ނަމަވެސް. އެހާވެސް ކަމުގެ މަތިވެރިކަން ބޮޑެވެ. އެހެންކަމުން، މި އަންގުތަ ވަކި ރޯދަހުރުކުރުން މާޒީ ގޮތެއް ހިފުމާތާއެވެ.

4- **އާއިލީ ގޭގެއަށް ޒިޔާރަތްކުރުން؛** މިއީ އާދައިގެ ކަމެއްގެ ގޮތުގައި ނުބަލާށެވެ. މިއީ ވަރަށް މަތިވެރި ކަމެކެވެ. އެހެނީ، ރަހިމުގެ ގުޅުމާއި ގާތްތިމާގެ ކަމުގެ ގުޅުމަކީ ވަރަށް ބޮޑު ފުރިހަމަ ޤިޔާމަތުގައި މާތްالله އަމުރުކުރައްވާ ބާރުއަޅުއްވާފައިވާ ކަމެކެވެ. މިގެ ތެރޭގައި އަވަށްޓެރިންވެސް ހިމެނެއެވެ. އެހެންކަމުން، ތިބާއަށް ހުސްވަގުތުގައި ދިމާ ރޯދަހުރުކުރަން

ހިތްވެއްޖެނަމަ، އެދޭގޮތަކަށް ޖިހާދުކުރައްވާނެއެވެ. މާތް الله ގެ ރުހުމަ ފުރުސަތުމާއި މިކަމުގެ ސަވާބުން ލިބޭނެއަށް
މިންވަރުވެދާނެއެވެ. ރޯދަގެ ޘަވާބާއި ދަރުމަ އެބައަށް ގެނައުކަން މިކަމުގެ ސަވާބުން އިތުރުވެގެން ހިނގައިދާނެއެވެ. އަދި
އުމުރުންދާ އެންމެ ގުޅުން އިތުރަށް ބަދަލުވެގެން ހިނގައިދާނެއެވެ. ހަމަވެސް، ޝާކިރުވެރިކަމާއި ދެއްކުމުގައި މުޖުތަމަޢު
ނަގައިލައިގެން ނުވާނެއެވެ. މި ދީނުގެ މަތިވެރިކަމާއި ރޯދައިގެ މަތިވެރިކަމުގެ ވާހަކަ އުމުރުންނަށް ދިނުމަށްޓަކައި
ހަނދާންކޮށްދެއެވެ.

5- **ރަވާތިބު ސުންނަތްތައް ކުރުން؛** އާދީ، ރަވާތިބު ސުންނަތަކީ ސުންނަތު މުއައްކަދު ހިމެނޭ ނޫނީގެ މިހާރު
ނުހުންނާނެއެވެ. އެއީ ފަތިސް ނަމާދުގެ ކުރިން ދެރަކުޢަތް، މެންދުރު ނަމާދުގެ ކުރިން ހަތަރު ރަކުޢަތް އަދި އެނަމާދުގެ ފަހުން ދެ
ރަކުޢަތް، މަޣްރިބު ނަމާދުގެ ފަހުން ދެ ރަކުޢަތް އަދި ޢިޝާ ނަމާދުގެ ފަހުން ދެ ރަކުޢަތެވެ. އެސުންނަތްތަކުން، މިއީ ވަރަށް
ސުންނަތްތަކެއް ގަދަ ނަމާދުތަކެކެވެ. އެކަމުގެ މާތްކަމާބެހޭގޮތުން ވަރަށް ގިނަ ހަދީޘްތަކެއް ވާރިދުވެފައި ހުރި ނަމާދުތަކެކެވެ.
އެހެންކަމުން، ރޯދަމަހުދުވަސްތަކުގައި މިއީ ވަރަށް ފުއްދާ ކުރުމުގަދަކަމާއި ވެގެން އެއްވެސް ރަވާތިބު ސުންނަތް
ދޫކޮށްނުލުމަށް އަޑު ކަށަވަރުކޮށް މަސައްކަތްކުރަންވާނެއެވެ. ފާތިމާވެސް ރަވާތިބު ސުންނަތްތަކާ ގުޅުވައިލެވޭނެއެވެ.

6 **ރޯދަ ވިއްލުން ދިރުން:** ލިބޭގެ ތަނަވަސްކަން ހުރި މިންވަރަކުން ކުރެވިދާނެއެވެ. ގެއަށް ގޮސްލިބޭގެ މުސްލިމާއި
ރަށްޖެހިންނަން ދަރުމަ ގެވިދާނެއެވެ. އެހެންކަމުންނަމަ، ގެ ކައިރި މިސްކިތަށްވެސް އެމިސްކިތުގައި މީހުން ރޯދަވިއްލަން ކަދުރު
ކޮތަޅެއް ބަދަހިގޮތު ދެއްވިދާނެއެވެ. މީގެ ވަރަށް މަތިވެރި ކަމެކެވެ. ނަބިއްޔާ، ލިބޭ އަންނަ ކަދުރު އަރިހުން ރޯދަވިއްލާ
މީހާއަށް ލިބޭ ޘަވާބާއި އެއްވަރު، އެހެނަސް އެއްވެސް އުނިކަމެއްނުވާ، ލިބޭނެކަމަށް ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

އަދިވެސް، ރަމަޟާންމަހުގައި ރޯދަހިފާކުރުމުގައި ބައިވެރި ކަންތައްތައް ހުންނާނެކަމަށް ސަދަޤާތްކުރު
ކަމުއްދުނިވެ. މީގެ މިސްކީނުން ފަޤީރުން އެހީތެރިވުމެވެ. އެހެންކަމުން، ސިލްސިލާ އަދިވެރިޔާގެ
ދަރުމަކުރެވޭނެ އިތުރުކުރުން ދެއްކުމެވެ. އަދި މާތްالله ރުހެވުމާ ކަންތައްތަކުގައި ރޯދަ ކަމުކުރަންވާނެއެވެ.

އިޢުތިކާފު ކުރުން؛ މިސްކިތުގެ ޙުރުމަތް ކަނޑާލުންތޯ؟

މިސްކިތްތަކަކީ ވަރަށްވެސް މާތް ޤަދަރުވެރި ތިބެގެންވާ ތަނެކެވެ. މާތް الله ގެ ގެކޮޅެވެ. މި އުންމަތުގައި، ފުރަތަމަ ބިނާކުރެވުނު މިސްކިތަކީ ޤުބާ މިސްކިތެވެ. އެ މިސްކިތް ބިނާ ކުރެއްވީ ހިޖުރަ ރަސޫލާ صلى الله عليه و سلمއެވެ. އެއަށްފަހު، މަސްޖިދުއްނަބަވީއެވެ. އެހެންކަމުން، މިސްކިތްތަކުގެ ޤަދަރާއި މާތްކަން އެނގުމާ ޙުރުމަތް އަރިހުގައިވެސް އެ ނަބިއްޔާއަށް ކަމާގުޅޭ ސަމާލުކަން ދެއްވިއެވެ.

ދެން އޮތީ، މިސްކިތުގައި ނިދުމާއި ކެއުމާއި ބުއިމުގެ ވާހަކައެވެ. މިސްކިތް ބިނާ ކުރެއްވި ނަބިއްޔާ صلى الله عليه وسلم ވަނީ ރޯދަ މަހުގެ ފަހު ދިހައެގައި އިޢުތިކާފުވުން އިސްނަގާވަޑައިގެން. عن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (كَانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ ، ثُمَّ اعْتَكَفَ أَزْوَاجُهُ مِنْ بَعْدِهِ) رواه البخاري (2026) ومسلم (1172) މާނައީ: ޢާއިޝާ ގެ ރިވާޔަތުގައި ރިވާވެގެންވެއެވެ. " ނަބިއްޔާ صلى الله عليه وسلم ދުނިޔެއިން އަވަހާރަވެ ވަފާތުވެވަޑައިގެންނެވުމާ ހަމައަށް، ކޮންމެ އަހަރަކުވެސް ރަމަޟާންމަހުގެ ފަހު ދިހައެގައި އިޢުތިކާފުވެ ވޮޑިގެންވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ ފަހުން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން (މި މުސްލިމުންގެ މަންމަބޭކަލުން) އިޢުތިކާފު ކުރައްވިއެވެ." އެގޮތުން ކުރެއްވި ބައިވެރި ނިދުއްވީވެސް މިސްކިތުގައެވެ. އަދި އުއްމަތަށް އެކަށީގެން ދަސްކޮށްދެއްވިއެވެ. މާތް ނަބިއްޔާ صلى الله عليه وسلمގެ ކޮންމެ ދަސްކޮށްދެއްވުމެއްވެސް ނިޔަތް ކަމެކެވެ. ފުރިހަމަ ނަމޫނާއެކެވެ. ދީނުގެ މަގުދައްކާ އިލާހީ ވިދާޅުވެއެވެ. لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا [٣٣:٢١] މާނައީ: " ހަމަކަށަވަރުން، الله ގެ رسول އާގެ ކިބައިގައި، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރަނގަޅު ނަމޫނާއެއް ވެއެވެ. (އެއީ) الله ގެ ދީދާރާއި، آخرة ގެ ثواب އަށް އުއްމީދު، އަދި ގިނަގިނައިން الله ހަނދުމަކުރާ ކަލުނެއްގެ މީހަކަށެވެ".

އެހެންކަމުން، ސުންނަތަށް ތަބާވުމަށްވެސް އިޢުތިކާފު ކުރުމެވެ. މާނައަކީ ނިދުމާއި ކެއުމާއި ބުއިމުގެ، އެއިންގައި އެ ދުވަސްވަރު ހަމަޖެހިފައިވެއެވެ.

ނަމަވެސް، މިއާދޭގެ މަސްއޫލު ވިސްނާލިއްޔާ ހިންގާ ސަރުކާރުގެ ސުންނަތަށް ބަލާ ހަމަ ޙައްޤު ވިދާޅު ސާފުކުރެވޭނެއެވެ. އެހެންކަމުން، މިބައި މިހުން މިކަމުގެ ބިރުވެރިވުން ހުއްޓެވެ. އެހެން މަޤާމަކަށްވެސް އެކަށީގެން

ސުންނަތަށް ފުރައްސާރަ ކުރުމަކީ ދީނުން ބޭރުވާ ކާފަރުވާ ފަދަ ނުރައްކާތެރި އަމަލެކެވެ. لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ۚ إِن نَّعْفُ عَن طَائِفَةٍ مِّنكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ [٩:٦٦] މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން عذر ނުދައްކާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން إيمان ވުމަށްފަހު، ތިޔަބައިމީހުން ތިޔައީ كافر ވެފައިކަން ހަމަވެރެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބަޔަކަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ عفو ކުރެއްވިޔަސް، އަނެއްބަޔަކަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ عذاب ދެއްވާމެވެ. އެއީ ހަމަކަށަވަރުން، އެއުރެން ކުށްވެރި ބައަކު ކަމުގައި ވީކަމަށްޓަކައެވެ".

ތެދެކެވެ. މިގޭ ކުރިން، މި ރާއްޖޭގައި މި ސުންނަތަށް ފަރުވާކޮށްލައި ނުވެއެވެ. ނަމަވެސް، މިހާރު އެކަން ކުރަން ބޭނުން ބައެއްކަން އެވަނީ ފުރިހަމަ ހުކުމާލިވިލައެވެ. އެހެންކަމުން، އެއީ މިސްކިތްގެ ޤަދަރާއި ހައިބަތު ކަނޑައެޅިފައިކަން ނުވާނެއެވެ. އެހެނީ، މިސްކިތް މާތް ކުރެއްވި ފަރާތުން އެވަނީ އެކަލޭގެ ސަލާމަތް ކަމެއްގެ ޓަކައި ފައިސާއެވެ. އަދި އެއްބަޔަކު ނަމާދުއެއްކަމުގައި ފެއްތެވެ. އަދި އަންގާ ފުރަތަމަ މިސްކިތް ބިނާ ކުރެއްވި ފަރާތަކުން އެވަނީ އެކަމަށް ތަރުބިޔަތުކުރައްވާފައެވެ. މާތް الله ޤަވާއިދު ފޮނުއްވާފައި އިބްރާހީމްގެ އިސްމާޢީލުގެ ވަހީކުރައްވާގައި ވަޙީ ފޮނުއްވީއެވެ.
وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ [٢:١٢٥] މާނައީ: " އަދި إبراهيم ގެފާނާއި إسماعيل ގެފާނަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަންގަވައިފީމެވެ. طواف ކުރާ މީހުންނާއި އިޢުތިކާފުގައި ތިބޭ މީހުންނާއި ركوع سجود ކުރާ މީހުންނަށްޓަކައި ތިމަ ދެބަފައިކަމުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ގެދޮރު طاهر ކުރައްވާށެވެ".

އެހެންކަމުން، މިއީ އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަދި ކަމަކަށް ވީއަސް، ރަސޫލާ صلى الله عليه وسلمގެ ޙަދީޘުން ފެނިގެން ދަރަޖަވާކުރުމުގައި ދެނިކުރާގެ އެކި ކަންތައްތަކުގެ ބަލަކުރާގައި ހިނގަމުން އަންނަ ވަރަށް މަތިވެރި ސުންނަތެކެވެ. މިއީ، މާތް الله ގެ މިސްކިތްތަކުގެ ޙުރުމަތް ކަނޑައެޅޭކަމެއް ނަމަ، އެކަން އެ ފަރާތުން ސަލާމް ނުކުރައްވާނެއެވެ. އެހެންކަމުން، އަޅުގަނޑުމެން މިކަމަށް ހިތާ ނުވުމަކީ، ދީނުގައި ސަލާމްކުރުވިގެންވާ މަތިވެރި އަޅުކަމަކަށް ނުރުހުމުގައި ވެވެ. وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا [٣٣:٣٦] މާނައީ: "އަދި الله އާއި، އެކަލާނގެ رسول އާ ކަމަކަށް ނިޔާކުރައްވައިފިނަމަ، مؤمن ފިރިހެނަކަށްވިޔަސް، އަދި مؤمن އަންހެނަކަށްވިޔަސް، އެއުރެންގެ އެކަމުގައި އެއުރެންނަށް اختيار އޮތުމެއް ނުވެއެވެ. އަދި الله އަށާއި، އެކަލާނގެ رسول އާއަށް އުރެދިއްޖެ މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ފާޅުވެގެންވާ މަގުފުރެދުމަކުން އެމީހަކު ފުރެދިއްޖެކަން ކަށަވަރެވެ".

ދެން، "މައްކާގެ ބަރަމަފުދުގައި އިބްރާހީމްގެ ޖަނަޒާއި ޤުރުމާ ބައިލެ ތިބި ދަރިކަލުން" އަމާ މީހުން ކުރާ ކަމެއް ނޫން" ބުނާ ބައެއް މީހުން ކުރާ ދައުވާއެއް އޮވެއެވެ. ތެދެކެވެ. ދުނިޔޭގެ އެއްވެސް މިސްކިތަކަށް މިހާރުން މީހުން، ޙަރަމައި ހައްޖު ޤަބޫލުކުރުމުގައި އެތަނުން ދެއްވެ. ހައްޖައި ޢުމްރާވުމަށްވެ. އެހެންކަމުން، އިބްރާހީމާ ކުރަންވީސް، އަދި ނަމާދުކުރަންވީސް އަދި ޢިބާދަތް ކުރަންވީސް ޖަނަޒާ ދަރިކަލުން ބައިލެ މީހުން ކަލާދު ސަލާމްކޮށްލަމެވެ. ނަމަވެސް، އަމާ މީހުން ކުރާ ކަމެއް ނޫން

ބޮޑުވަޔާ އޮޅުވާލުމުގެކެވެ. އެހެނީ، އަޅުގަނޑަކީ މަސްއަލާގެ އުއްމީދު ފުރާ ދުނިޔެވެރިކަމުގެ ހިތްވަރުދެނިވި މިނަވަރެވެ. އެތަންގެ
ނިސްބަތުން އިޢުތިރާފު ކުރާ މީހުންގެ ޝިކުރެވެ. އެހެންކަމުން، އެ ދަރުމަވަންތަ ބާރުގެ ދަރުމަތަކުގެވެ.

އުފާވެރިކަމުގެ ކޮޅެއްވެސް ނެތެވެ!...

އަޅުގަނޑަކީ މާ ދިރުވަރި މީހެއް ނޫނެވެ. އަދި މާ ބޮޑު އަޅުވެރިއެއްގެ ނުވެރުނެވެ. އެކަމަކު، ދިރުވަރިންނާއި
އަޅުވެރިން ފެންނަހާ ވަރަށް އުފާވެއެވެ. އުމުރުގެ ތެރެއިން ފުރަތަ ހިސާބަށް ދުރާކޮށްފައިވެއެވެ.

މި ރަށުގާތުން މަސް ވެލުން މިދަނީ އުފަލަ ދިރުވަރިންނާއި އަޅުވެރިން ފެންނަމުންދާ މަޢުލޫމާތަކެވެ. މިހާރު
އަޅުގަނޑުމެން މި އުޅެނީ ފަރު ދިރުއްމަގައެވެ. އެހެންކަމުން، މިސްކިތްތަކުގައި، ރޭގަނޑު ފަރު ބަޔަކައި ދަތު ނަގާދަ ކުރަން
ފަށައިފިއެވެ. އަދި ދަތު ނަގާދެގެ ދަރުމަވަންތަ އެދިގެން، ތަކުލީފުތައް ޑިދަރުއަށް އެދިގެން، ދަތު ނަގާދަން ދާ މީހުން މަދު
ދެންނެވުމަކަށް ނުލެވެ. އެހެނީ، އެހެން އަކަރުތަކުގައި ރަށުގާތުން މަހުގެ މިނިސްޓަރ އަނބަދަ އިރު، ފުރަތަމަ ކަނޑު އަމާ
ބަލާއިރު، ނަގާދަން އަށް މީހުން މާބޮޑަކަށް މަދުވެގެން ދެއްވެ. ނަމަވެސް، މި އަހަރު އެއްބަސް ކަނޑުވެސް ވަރަކަށް
މަދުވި ނަމަވެސް އެދީ ބޮޑަށް މަދުއްނުނުވެ.

****

ޖަމާޢަތުގެ ވަނދުން، "ދީނީ އިލްމުވެރީންގެ ދުރުގައި ތަޅު އެޅުވިފައި" ހުރި ފަރަކަ ހަޔާ، އަބަދުވެސް މިރާއްޖޭގައި
ދެކެވޭ ވާހަކައެކެވެ. އެއީ ހަމަ ތެދެކެވެ. ހައްޤު ބަސް ބޮނެވި މީހުގެ ނަސޭހަތްތަކެއްދެނީ ޖެހުގެ ކުޅަ ގޮތިއެވެ. އެވެސް
ބޭނުންއޮތުގެ ގޮތުގައި ތަކުރާ ބަރަބަރުގެ ބާޖެހި އަނިޔާގެ ޤަބޫލުކޮށް ދެއްކޮށްވަރުކުރުމެވެ. އެހެން ނަމަވެސް، އިލްމުވެރީންނަން
މިނިވަންކަން ލިބި، މާތް ﷲ ގެ ދީނަށް ގޮވާލަން ފުރުޞަތު ލިބޭމާއިއްޔާ، މިވަނީ މި ދިބަން އެކަމުގެ ހުރި އަސަރު ކުރަން
ފާރުވެއެވެ. ބަޔަކު ބާފުޅުން ޖާޒީ ހައްދުވިއެވެ. އަނެއްބައި ބާފުޅުން ދީނީ ޢަމަލިއްޔާތަށް ހައްދުވިއެވެ. ވަކި ފުރުދުންގެ
ގޮތުގައި ޝަރަޢީތަޢުލީމާން ލިބި ކުރެއްވި ބާފުޅުންވެސް އުޅުއްވިއެވެ. އެހެންކަމުން، ދީނުގެ އަޑު، މި ދީބުގެ ހުރިހާ
ދާއިރާއެއްގައިވެސް ގުގުމަން ފެށިއެވެ. ވަރަށް ބާރަށެވެ. "ބިރަކާނުވެސް އަޑުއިވޭހާ" ބާރުމިނަށެވެ.

****

- ޢިލްމުވެރިންނާއި ދީނަށް ޚިދުމަތްކުރައްވާ އަޚުންނަށް؛

ދަންނަވާލަން އޮތީ، މި ހުރިހާ ޢިލްމުވެރިންނާއި ތިޔަބޭކަލުންގެ ފަރާތްތަކުގައި ތިއްބެވި ދީނަށް ޚިދުމަތް ކުރައްވާ އަޚުންނަށް، ހިތުގެ އެންމެ އަޑިން ޝުކުރާއި ތަޢުރީފާ ދަންނަވާ ވާހަކައެވެ. މާތް اللّٰه ގެ ދީނަށް ތިޔަ ވަޑައިގަންނަވާ ޚުތުބާތަކުގެ ތެރޭ ގާތާ މި ދީނުން ފެންނަން ފަރާއިދީ ވާހަކައެވެ. މިސްކިތްތަކުން اللّٰه ގެ ދީނަށް ދަޢުވަތު ކުރައްވާން ފަރާއިޒު ކަމުގެ އަދާކުރި ވާހަކައެވެ. ދުބައޮޅުން ނުވަތަ ނަރުސާތީން ގިނަ ވެރިކަމުގެ ވާހަކައެވެ. މިދިޔުން ދުވަހަކުވެސް ނުފެނޭ މާތް ނަބިއްޔާ صلى الله عليه وسلم ގެ ސުއްނަތްތަކާއި އަޚްލާޤު ދިރި، މިދިޔަން ނުވާވާން ފަރާއިދީ ވާހަކައެވެ ބުނެވެ. އެހެންކަމުން، މިބާކަމުން ކުރިއަރަން ވަޑައިގަންނަވާށެވެ. މި ދީން ތަޢުލީމު ރަށުތެރޭ އިސްލާމީ ތަރުބިޔަތު މި ބާކަމުންނަވެވެ. މާތް اللّٰه ގެ ފަރާއިޒު ނަޞޭޙަތް މި ބާކަމުންނަވެވެ. އެހެންކަމުން، މި ދީން މި ޝަރުޢީ ޙުކުމް މަދަރުސާގައި، މި ބާކަމުން އިލްމުވެރި ހިތްވަރާ އާދާބްކުރައްވައި، މިބާކަމުގެ އަޚްލާޤު ދިރިއުޅުމާއި ޢާދަކުރައްވައި ދަރިން ވަޑައިގެންނެވި އަދި ކާމިޔާބު ލިބިގަތުމަށް ދުޢާކުރަމެވެ.

- ދަމު ނަމާދަށް ދާ އަޚުންނާއި އުޚުތުންނަށް؛

މާތް اللّٰه ގެ ރުހިވެވުމާއި ފުއްސެވުން އެދި ތިޔަ ކުރައްވާ ހިތްވަރަށް ސާބަސް ދަންނަވަމެވެ. މި ރޯދައިގައި ތަރާވީޙް ނަމާދަށް ދިޔުމަކީ ކުރީ ސަލަފުން ވެސް ހުރި ސުންނަތެކެވެ. ނަމަވެސް، އެންމެ ފަހުގެ ދިހަ ދުވަހު ޤިޔާމުލްލައިލް ނަމާދުކުރުން ސުންނަތްކަމެކެވެ. އެއަށްވުރެ ބޮޑަށް މާތްاللّٰه ގެ ރަސޫލާ ސުންނަތުގައި ޤިޔާމު ބޮޑުވެގެން ނުކުރެއްވިއެވެ. އެހެންކަމުން، މިބާ ގުޅުން ޤިޔާމު ވެދާނެ ރަމަޟާނުގެ ހިނދު ގިނަގިނައިން ނަމާދުކުރުމަށް އަރިހުގައި ފުރުޞަތު ހޯދާށެވެ. އެހެންކަމުން، ދަމު ނަމާދު ކުރުމަކީ ސުންނަތްކަމެކެވެ. އެހެން ދަމު ނަމާދު ކުރުމުގެ ރަމަޟާނުގެ ފަހު ދިހަ ރޭގެ ދުވަސްކުރުމަށް ރަނގަޅު ކަމެކެވެ. އެހެން، މި ދަންނަވާ ދަމު ނަމާދު ކުރުމަށް މިސްކިތުގައި މަސައްކަތްކުރުމަށް ދެއްވާ ފުރުޞަތެއް ދިނުމަށް ވާނެއެވެ. ދަމު ނަމާދު ކުރުމަކީ ރަމަޟާނުގެ ރޭތަކުގައި ހޯދަން ވާނެއެވެ. ނަމަވެސް، ގެދޮރުގައި ނަމާދުކުރުން ވެސް ކުރެވިދާނެ ކަމެއް ދެއްވާށެވެ.

ދެން، މި ރަމަޟާންމަހުގައި މި ދަރުސްތަކާ ހިތްވަރު، ރަމަޟާން މަސް ނިމުމަށްފަހު ދެމެހެއްޓުން އަޅުގަނޑު ހުށަހަޅާލަމެވެ. އެހެން، ތިޔަބޭކަލުން މާތް اللّٰه ގެ ރުހިވޮޑުގައި ޚިދުމަތް ކުރާނެ ކަމަށް، މިއީ މި ދަރުސްތަކާއި ފަހުން ހިތްވަރާ ހަމަ ހިތުގައި ހުރެގެން ކުރަމެވެ. އަދި ރަމަޟާނުގެ ހުރި އަދަބުން ޖަމާވެ ޚިދުމަތްތަކެއް ދިރިއުޅުމުގައި ބަދަލު ގެނައުމަށެވެ. ޢަމަލު ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާ ދެއްމަތަ، އިޙްލާޞްތެރިކަމެވެ. މިއީ ޙަޤީޤީ ކާމިޔާބީގެ ދިރިއުޅުމެއް މާތް اللّٰه ގެ ރުހިވޮޑިގެންވާ ތިބޭ ކަމުގެ ދަރިންގޮތް އެދުމަށްލަވަމެވެ.

- އާޚިރުޒަމާނުގައި ތިބި އަޅުންނާއި އުޅުމުންނަން؛

އޭ ޙަބީބީ އަޅުންނާއި އުޅުމުންނޫވެ! ރަސޫލާ ކަމުގެ ޒަހުގެ އުންމަ ދުވަސްތަކުގެއްވެސް މިއޮތީގެން ފަސްޓިރ ދަނީއެވެ. ތިބާ މި ބަރަކާތްތެރި ކަމުގެ ތިންބައިކުރަ ދުބައިރަށްވެރިވެސް ޔަނަ ދުވަސް ނަގާލައިފިއުމެވެ. ދީން މި ހިނގަމުންދަނީ އުންމާ ވާތް ދުވަސްވަރެވެ. ދާ އަރާރުވެ. މި ހާރާކަން ފަސްޓިރ ދިއަ ނުދާހާރުވެ. އެހެން ނޫނީ، ޖިބްރީލުގެ އަމިން ކަރަތްތަކު ބަދު ދުޖާ ތިބާއަށް ހައްޕުވެދާނެއެވެ. އެ ދުޖާއަށްވަނީ މި އުއްމަތުގެ މާތް ނަބިއްޔާ صلى الله عليه وسلم އާމިން ވިދާޅުވެވަޑައިގެން. އެހެންކަމުން، ހަމަކަށަވަރުން ބައިގަނޑުގެ ތެރޭގައި ތިބާ ނުވާނެވެ.

އޭ އާޚިރުޒަމާނުގެ ނިދިން ނިދާފައި ތިބި ޙަބީބީ އަޅުންނާއި އުޅުމުންނޫވެ! ކުޅަ މިންނެ ފަރުވާ ފަސް ނަމާދަން ރަށްކަމުރަރިއްޔަތުވާބާ ބަޖާރުވެ. ތިބާގެ ރަދަ ސަލާމަތްކަމުދުވެ ގޮތުންވެސް ވެއްޖެ. އާޚިރުޒަމާނުތިން ދާ އަރާރުވެ. އަދި ބަޖާރުވެ. މާތް الله ގެ ދުއްސަވާވާއި ރަޙްމަތްވަރުން، މި ދަރުގައި އެހެންމީހުންވަރުން ދުރުބާނި ނިކަން ބަޖާރަބަޖާރުވެ. އަދި އެއްނާރަތްތިބި މި ދަރުގެ ދުނިޔެ ބާޔި އަތޮ ދުވަސްކާދު އަތުގެ ގޮސްއަރަކަތް ކުރާނުވެ. އެހެންނޫނީ، ތިބާތި އަބަދުގެ އަބަދަށް ހިތާމަ ކުރަން ޖެހޭ މިހެނަށް ފާޅުނާވެއެވެ. ބެއްދެވޭނިނަގޭ، "ވާހާތާ ފެންނަގާ" މިހެންނެވެ.

އަދުގަނޑުގެ ދުޅާއަގޭ، މާތްالله އަދުގަނޑުތަންނަން، ރައިދަތުތް ޚަދިޔާގެ ކަލިވެރި ތަވާބާއި ދަރުދަ މިންވަރު ކޮންދުއްވުމެވެ. އެއިލާހުގެ ފަސްވަރަންތަވެރިކާއި ރަޙްމަތްވަންތަ ވެރިކަމުންނެވެ. އަދި މި ރަސޫލާ ކަމުގައި އަދުގަނޑުމަން މި ހިޔާ ރޫޙާއި މިކަރާ ފުއާދު ފަޒީލަތްކުރެއްވުމެވެ. ހަމަހަކަރަތުން، މާތް الله އީ ހުރިހާ ކަމަކަށް ކުޅަދުންވަންތަ އިލާހެވެ.

ޢީދު ދުވަހުގެ މުހިންމު ބައެއް އަދަބުތަކާއި ސުންނަތްތައް...

ހަމަކަށަވަރުން، ބަރަކާތްތެރި ރަމަޟާންމަސް ނިމި، ފިތުރު ޢީދު ދުވަސް ޖެހުން، ދެން މާ ގިނަ ދުވަހެއް ނެތެވެ. އެހެންކަމުން، މާތް ނަބިއްޔާ صلى الله عليه وسلم ގެ ސުންނަތާއި މަތިވެރި ސަލަފުއްޞާލިޙީންގެ އަޘަރުތަކުގެ އަލީގައި، ޢީދުގެ ބައެއް މުހިންމު އަދަބުތަކާއި ސުންނަތްތަކަށް އަލިއަޅުވާލެވޭތޯ ބަލާނަމެވެ. އެދުމަކީ، މިކަމުގެ ސަބަބުން މާތްالله ގެ ރުޟާހޯދުމާއި ފުރުސަތުން، މިއަދާއަށާއި ތިޔަ ތަރުބިއްޔަތު އަހުލުންނާއި މިންވަރުކުރުމެވެ.

އެގޮތުން؛

1- ޣުސްލު ހެދުން؛

ޢީދު، މިއީ ސުންނަތުން ޘާބިތުވެފައިވާ ކަމެކެވެ. ޞަޙީޙް ބުޚާރީގެ 948 ވަނަ ޙަދީޘްގައި މިކަން ވަރަށް ރަނގަޅަށް އަންގައިދީފައިވެއެވެ. ނަމަވެސް، އެ ޙަދީޘަށް ތިރީގެ ޙަދީޘްއަކުން، މިއާ ނަޞާލު ދަލީލެއް ދޭނީއެވެ.

އެހެންކަމުން، ޢީދު ދުވަހަށްބަލާ، ޢީދު ނަމާދަށްބަލާ، ނަމަ ހެދި ޣުސުލު އާދެވެއް ތެދަވާ ވަރަށް ބޮޑަށް ތަރުޣީބުކުރެވެއެވެ.

2- ފެންވަރާ ހިނައިގަތުން؛

ޢީދު ނަމާދަށް ދިއުމުގެ ކުރިން، ފެންވަރާ ސާފު ތާހިރުވާން ޖެހޭނެއެވެ. އެހެނީ، ހެދުމާ މުސްލިމުން ޖަމާވާ، މިގޮތަށް ދުނިޔަވީ ފެންވަރާ، މީހުންނަށް ދޭ ހެދުމާ އަހުލުވެރިވާ ތަރުދަތަށް ޢަމަލު ކުރުމަށް ދިޔުމުގެ ކުރިން ފެން ޖެހުން ކަމެކެވެ.

އެހެނީ އިމާމު މާލިކުގެ އަލްމުވައްޠައުގައި މިކަމަށް ވާރިދުވެފައިވެއެވެ. عَنْ نَافِعٍ: أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رضي الله عنه كَانَ يَغْتَسِلُ يَوْمَ الْفِطْرِ قَبْلَ أَنْ يَغْدُوَ إِلَى الْمُصَلَّى .(موطأ مالك، 384) މާނައީ: " ނާފިޢު ރިވާކުރައްވާ ޙަދީޘެއްގައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ޢަބްދުالله ބިން ޢުމަރު ރަޟިޔަالله ޢަންހުމާ، ފިތުރު ޢީދު ދުވަހު، ޢީދުގާހަށް މުޞައްލާއަށް ދިއުމުގެ ކުރިން ފެންވަރާ ހިނައިގަންނަވައެވެ."

3- ފިތުރު ޢީދު ނަމާދަށް ދިއުމުގެ ކުރިން ކާތްވިލާސް އެއްޗެއް ކައިގެން ދިއުން؛

އާދެ، މިއީ އަޟްޙާ ޢީދު ދުވަހާއި ގުޅިގެން ބަޔާން ގޮތެކެވެ. އެހެނީ، އަޟްޙާ ޢީދު ދުވަހު ޤުރުބާނީ ނަމާދުން ނިމިގެން އަހިސް ކާއުމަށެވެ. ނަމަވެސް، ފިޠުރު ޢީދު ދުވަހު، ސުންނަތްތެރިޔާ ނަމާދަށް ދިޔުމުގެ ކުރިން އެއްޗެއް ކާއުމެވެ.

މިކަމަށް ޔަޤީނު ރަސޫލާ - صلى الله عليه وسلم - ގެ ސުންނަތުގެން ވަރަށް ގިނަ ހަދީޘްތަކެއް ވާރިދުވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ. ނަމަވެސް، މިތަނުގައި، ހަމައެކަނި އަނަސް ރަޟިޔަ اللّٰه ޢަންހުގެ މިރިވާޔަތް ނަކަލުކޮށްލާނަމެވެ. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه ، قَالَ :كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم لا يَغْدُو يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَأْكُلَ تَمَرَاتٍ. ويأكلهن وِتراً (صحيح البخاري، 953) މާނައީ: ޔަޤީނު ރަސޫލާ صلى الله عليه وسلم - ކަދުރުކޮޅެއް ފަރިއްކުރެއްވުމަށްފަހު މެނުވީ، ފިޠުރު ޢީދު ނަމާދަށް ވަޑައިނުގަންނަވައެވެ. އަދި ކަދުރު ފަރިއްކުރައްވަނީ އޮނަރަށް އަދަދުންނެވެ".

4- ޢީދު ދުވަހު އެއްވެސް ރޯދައެއް ނުހިފުން؛

މިއީ ޝަރުޢީ ކަމެކެވެ. އެދުވަހު، އެއްވެސް ރޯދައެއް ނުހިފުމަށް މާތް ނަބިއްޔާ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް ވަނީ ޙުކުމްކުރައްވާފައެވެ. އެހެނީ، އެދުވަހަކީ އުފާވެރި ދުވަހެކެވެ. މުސްލިމު އަހުލުވެރިއާ އުޅުއްވުން، އަކަކު އަނެކަކާއި ބައްދަލުކުރުން، ޒިޔާރަތް ކުރުން، އުފާފާވެރިވުން، ކައި ބޯއި ހަދާ ދުވަހަކަށް ވާތީވެސް މެއެވެ. މިކަމުން، އެއްވެސް މުސްލިމެއް މަޙްރޫމުކޮށްލުމަކީ ޢިސްލާމްދީން އެދޭގޮތަކަށް ނުވާތީއެވެ.

عَنْ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم : لا صَوْمَ فِي يَوْمَيْنِ: الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى (صحيح البخاري، 1197) މާނައީ: " ދެ ދުވަހެއްގައި ރޯދައެއް ނުވެއެވެ. އެއީ ފިޠުރާއި އަޟްޙާ ދުވަހެވެ".

5- ޢީދު ނަމާދު ކުރުމަށް، ފައިމަގު މިސްކިތަށް ދިޔުން؛

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، رضي الله عنهما، قَالَ :كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَخْرُجُ إِلَى الْعِيدِ مَاشِيًا، وَيَرْجِعُ مَاشِيًا(حسن / صحيح سنن ابن ماجه للألباني) މާނައީ: " ޔަޤީނު ރަސޫލާ - صلى الله عليه وسلم - ޢީދަށް ވަޑައިގަންނަވަނީ ހިނގާފައެވެ. އަދި އެނބުރި ވަޑައިގަންނަވަނީވެސް ހިނގާފައެވެ."

އެހެންކަމުން، ކޮންމެ އަހަރަކުވެސް އަދި އުޅޭތަނަކުވެސް، މި ސުންނަތަށް ޢަމަލުކުރުމުގެ ގޮތުން، ޢީދު ނަމާދަށް ހިނގާފައި ދިޔުމަކީ ވަރަށް ރަނގަޅު އަދަބުކަމެއް ވެގެންވާނެއެވެ. އަދި މާތް ނަބިއްޔާ صلى الله عليه وسلمގެ ސުންނަތް ދިރުވުމުގެ ތަބާވުމަކީ ދަރުމަ އުފެދޭކަން ހަމަޖެހިގެންވާ ކަމެކެވެ، އެއީ ސަވާބުލިބިގަތުމަށް ކަމެއް ނޫނެވެ. އެހެންކަމުން، މިކަމަށް ފަރުވާތެރިވާނެއެވެ.

6- އީދަށް ދާ މަގާއި، އެނބުރި އަންނަ މަގު ތަފާތުކުރުން؛

وعَنْ ابْنِ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَخَذَ يَوْمَ الْعِيدِ فِي طَرِيقٍ، ثُمَّ رَجَعَ فِي طَرِيقٍ آخَرَ (صحيح / صحيح سنن أبي داود للألباني، 254). މާނައީ: " ހަދަކަށަވެރުން، ރަސޫލާ صلى الله عليه وسلم އީދު ދުވަހު، އީދަށް ވަޑައިގަންނަވަން އެހެން މަގެއް އިޚްތިޔާރުކުރައްވައެވެ. އަދި އެނބުރި ވަޑައިގަތުމަށްފަހު އެހެން މަގެއް އިޚްތިޔާރު ކުރައްވައެވެ."

ބައެއް އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުން، މިގޮތަށް އެކަލޭގެފާނު އަމަލުކުރެއްވުމުގެ ބޭނުމަކީ، ވިހާވެސް ގިނަ ބައިތަކާ ބައްދަލުވުމާއި، އީދުގެ ތަކުބީރާ ވިދާޅުވުމަށެވެ. އަދި އެއީ، އިސްލާމްދީނުގެ ޝިޢާރު މުސްލިމުންގެ ހިތްތަކަށް ވެއްދުމަށް ކުރެއްވި ކަމެއްކަމުގައިވެސް، ބައެއް އިލްމުވެރިން ބަޔާންކުރައްވައެވެ.

ނަމަވެސް، މިޔާ އަޅުގަނޑުމެން ވިސްނަންޖެހޭ ދަރުސަކީ، އެކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތް ދިރުވުމުގެ ގޮތުން، މި ސުންނަތަށް، އީދު ދުވަހު އަމަލުކުރުމެވެ. އޭރުން އުޖޫރު ލިބޭނެއެވެ.

7- އީދު ދުވަހު ތަކުބީރު ކިޔުމާއި އެކަން ކުރާނެ ވަގުތު؛

عن الزهري: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يخرج يوم الفطر فيكبر حتى يأتي المصلى، وحتى يقضي الصلاة، فإذا قضى الصلاة قطع التكبير(سلسلة الأحاديث الصحيحة للألباني، 171) މާނައީ: " ހަދަކަށަވެރުން، ރަސޫލުﷲ - صلى الله عليه وسلم - ފިޠުރު އީދު ނަމާދަށް ނުކުމެ ވަޑައިގަތުމަށްފަހު ތަކުބީރު ކިޔުއްވައެވެ. އެއީ މުޞައްލާއަށް ހަމައަށް ވަޑައިގެންނެވުމާ ދެންނެވެ. އަދި ނަމާދު ނިމިވަޑައިގަންނަވަން ދެންނެވެ. އަދި ނަމާދު ނިމިވަޑައިގެންނެވީމާ، ތަކުބީރު ކިޔުން ހުއްޓާލައްވައެވެ."

އެހެންކަމުން، ބައެއް އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވަނީ، އީދު ދުވަހުގެ ތަކުބީރު ކިޔަންފަށާނީ އޮތްވަހު މަސްދިއު (އެއީ އެންމެ ފަހު ރޯދަ ހިފާ ދުވަހުގެ މަސްދިއު) ގެއްލުމުން ފެށިގެން، އީދު ނަމާދު ކުރަން އިމާމު މިމްބަރަށް ނިކުންނަންދެނެވެ. ނުވަތަ އިމާމު އީދު ޚުޠުބާ ކިޔާ ނިމެންދެނެވެ.

8- ތަކުބީރު ކިޔާނެގޮތް؛

ބައެއް ސަޙާބީ ބޭކަލުންގެ ފަރާތުން ކިޔާން ތަކްބީރު ވާރިދުވެގެންވެއެވެ. އެގޮތުން އިބްނު މަސްޢޫދު ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުގެ ފަރާތުން އަންނަނީ، މާތް ނަބިއްޔާ އީދުގެ ތަކްބީރު މިފަދައިން ވިދާޅުވި ކަމަށެވެ.

الله أكبر الله أكبر، لا أله إلا الله، والله أكبر الله أكبر، ولله الحمد

9- އީދުގެ ތަހުނިޔާ ކިޔާން ގޮތް؛

މިކަމަކީ ބައެއް ސަޙާބީން ކުރެއްވި ކަމެއް ވާރިދުވެގެން އަންނަ ކަމެކެވެ. އެގޮތުން އީދު ނަމާދުކޮށް ނިމިގެން ބައްދަލުވާ އަޚުންނާއި އުޚުތުންނަށް ތަހުނިޔާ މިފަދައިން ކިޔައިދޭށެވެ.

تقبل الله منا ومنكم މާނައީ؛ އަހަރެމެންގެ ފަރާތުންނާއި ތިޔަބޭފުޅުންގެ ފަރާތުން މާތް ﷲ (ހެޔޮއަމަލާއި އަޅުކަންތައް) ޤަބޫލުކުރައްވާށިއެވެ.

10-އީދުގެ އުފަލުގައި އަންހެން ކަނބަލުން ބައިވެރިވުން؛

އާދެ، މިދުވަހުގެ އުފަލުގައާއި އީދު ނަމާދުގައި އަންހެން ކަނބަލުން ބައިވެރިވެ ވަޢުޡުއަޑުއެހުން އެއީ ސުންނަތްތަކެކެވެ. ބަލިވެރިންނާއި ޙައިޟުވާ އުޅޭ ބިކަރަ ކަނބަލުންވެސް އީދުގެ އުފަލުގައި ބައިވެރިވާންޖެހޭނެއެވެ. ނަމަވެސް، ޙައިޟުވެރިން ނަމާދުގައި ބައިވެރިވުމެއް ނުކުރާނެއެވެ. އެހެންކަމުން، އެފަދަ ކަނބަލުންވެސް މުސްލިމުން ނަމާދުކުރާ ތަން ދުރުމަތީގައި އަދި ދުޢާގައި ބައިވެރިވެ ވަޢުޡުގައިވެސް ނިކުމެވަން ރަސޫލާ صلى الله عليه وسلم ވަނީ އަމުރުކުރައްވާފައެވެ. އެހެނީ، މިއީ ހުރިހާ މުސްލިމުންގެ އީދެވެ. މިކަމުގައި އެކަކުވެސް ބަޔަކު އެކަހެރިވެ ހުރުމަކީ އިސްލާމްދީން އެދޭ ގޮތެއް ނޫނެވެ.

ނަމަވެސް، އަންހެން ބޭކަލުން ނިކުންނަންވާނީ ޝަރުޢީ ސަތުރުގައި ހުރި ގޮތަށް ފޮރުވައިގެންނެވެ. އަދި ސެންޓާއި ހުވަނދުދުމުން ދުރުވެގެންނެވެ.

އަޅުގަނޑުގެ ދުޢާ އަކީ، މާތް ﷲ، އަޅުގަނޑުމެން ހިފި ރޯދަތަކާއި ކުރި ޢަމަލު ޤަބޫލުކުރައްވާށިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، މާތް ﷲ އީ ހުރިހާ ކަމަކަށް ކުޅަދުންވަންތަ އަދި ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވާ އިލާހެވެ. تقبل الله منا ومنكم...